

Borkowska, Maria

Skład Towarzystwa Naukowego Warszawskiego : Wspomnienia pośmiertne : Kazimierz Smulikowski (1900-1987)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 50, 50-53

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zagadnienia o charakterze problemowym i teoretycznym z dziedziny chemii organicznej. W Jej powojennym dorobku naukowym należy wyróżnić następujące kierunki badań: wykorzystanie syntezy dienowej do otrzymywania pochodnych pirydyny, badania nad sprzężeniem w niekoplanarnych układach aromatycznych (głównie układ 1,2,3-trifenylobenzenu), tautomeria ketoenolowa, badania pochodnych 1,3-ditioli jako prekursorów heteroaromatycznych karbenów nukleofilowych.

Dużym osiągnięciem prof. Wandy Polaczkowej jest wychowanie dość licznej kadry współpracowników — wypromowała Ona 9 doktorów i 3 doktorów habilitowanych.

Dla grona swych współpracowników była Ona zawsze przykładem i wzorem prawego człowieka o niezłomnym harcie ducha i sile woli oraz znakomitemu pedagoga i utalentowanemu naukowca.

Teresa Bisanzowa

KAZIMIERZ SMULIKOWSKI

(1900—1987)

Profesor Kazimierz Smulikowski zmarł nieoczekiwanie w dniu 19 września 1987 roku. Liczni przyjaciele i uczniowie przyjęli tę smutną wiadomość z niedowierzaniem, odszedł bowiem w pełni swych niewyczerpanych sił twórczych. Związany z Instytutem Nauk Geologicznych PAN i z Wydziałem Geologii Uniwersytetu Warszawskiego od początku ich istnienia, był jeszcze w gmachu przy al. Żwirki i Wigury 93 kilka



3. Kazimierz Smulikowski

dni przedtem, aby omówić pilne sprawy wydawnicze, podyskutować z najbliższymi uczniami o ich aktualnie prowadzonych badaniach, opowiedzieć im o autobiografii, którą pisał na życzenie Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN i którą właśnie ukończył. W czasie takich rozmów trudno było uwierzyć, że Profesor ma już 87 lat.

Urodził się 15 września 1900 r. we Lwowie, gdzie również — na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza — ukończył w roku 1924 studia wyższe, uwieńczone doktoratem filozofii w zakresie mineralogii i geologii. Po odbyciu kilkumiesięcznych studiów specjalizacyjnych za granicą — na Uniwersytecie w Wiedniu, w Musée National d'Histoire Naturelle i w Collège de France w Paryżu oraz na uczelniach wyższych w Genewie i w Zurychu — profesor Smulikowski powrócił na Uniwersytet lwowski i tam na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym habilitował się w 1929 r. z mineralogii i petrografii. W rok później, jako docent Uniwersytetu Jana Kazimierza, powołany został na katedrę mineralogii na Uniwersytecie Poznańskim, początkowo na stanowisko zastępcy profesora, a od roku 1934 profesora nadzwyczajnego. Po okupacji spędzonej we Lwowie powrócił na Uniwersytet Poznański w 1945 r. i tu w 1947 r. został profesorem zwyczajnym. W roku 1952 przeniesiony został wraz z kierowanym przez siebie zespołem uczniów na Uniwersytet Warszawski, na nowo utworzony Wydział Geologii, by objąć tu kierownictwo Katedry Petrografii. W tym też okresie, w 1956 r., został zastępcą kierownika, a pod koniec 1959 r. kierownikiem Zakładu Nauk Geologicznych PAN, którego był współtwórcą i współorganizatorem. W 1956 r. został też członkiem Polskiej Akademii Nauk, w 1966 r. jej członkiem rzeczywistym. W latach 1957—1962 był zastępcą Sekretarza Wydziału III PAN. W okresie 1957—1968 był przewodniczącym Komitetu Narodowego Międzynarodowych Kongresów Geologicznych i członkiem Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych, przewodniczącym delegacji polskiej na 21 i 23 Międzynarodowy Kongres Geologiczny, w latach 1961—1968 reprezentantem Polski w Radzie Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych.

Profesor Smulikowski był uczonym wielkiego formatu, wybitnym petrografem i twórcą współczesnej petrologii polskiej, którego nazwisko dobrze jest znane w świecie nauk o Ziemi daleko poza granicami kraju. Z niezrównaną inwencją i intuicją twórczą prowadził własne badania i kierował pracami innych przez wiele długich lat swego niezwykle pracowitego życia. W jego bardzo bogatym i wszechstronnym dorobku naukowym, w którym czołowe miejsce zajmują prace z zakresu petrografii, mineralogii i geochemii, wyróżnić można kilka zasadniczych grup tematycznych, którym poświęcił szczególnie dużo uwagi. Należą do nich: zagadnienie krystalochemii i warunków tworzenia się glaukonitu i minerałów z nim spokrewnionych, petrografia i geneza cieszynitów oraz innych skał analcymonośnych, petrografia, mineralogia i nomenklatura

skał wulkanicznych, petrogeneza granitoidów i granitognejsów, zagadnienie klasyfikacji i pochodzenia eklogitów, zagadnienie pochodzenia i ewolucji skał ultramaficznych. Trzy pierwsze z wymienionych grup były przedmiotem specjalnego zainteresowania i dociekliwych badań Profesora Smulikowskiego już w okresie lat trzydziestych, a ich efektem m.in. dwie monografie poświęcone skałom magmowym strefy podkarpackiej Śląska Cieszyńskiego, studia na temat skał wulkanicznych Wysp Kanaryjskich i Andów Boliwijskich, prace o glaukonicie, kontynuowane po wojnie w pięknym studium krystalochemicznym opublikowanym w 1954 r. Rozpoczęte przed wojną na Wołyniu i opracowane ostatecznie w czasie okupacji nowatorskie studia petrologiczne obszarów granitowych budujących północno-zachodni kraniec płyty ukraińsko-wołyńskiej stały się podstawą przyznania autorowi nagrody Ministra Oświaty za najlepszą pracę z zakresu nauk geologicznych napisaną w czasie wojny.

Po wojnie profesor Smulikowski skierował swe zainteresowania przede wszystkim na skały krystaliczne Sudetów, które w latach pięćdziesiątych stały się też terenem badań stworzonej przez Niego w Warszawie szkoły petrologicznej, rekrutującej się w początkowym okresie z młodych pracowników Wydziału Geologii UW i Zakładu Nauk Geologicznych PAN. Opublikowana w roku 1958 syntetyczna praca o genetycznej klasyfikacji granitoidów, zawierająca nowatorskie poglądy na temat procesów prowadzących do powstania granitów i pokrewnych skał plutonicznych, uznana została za znaczące osiągnięcie polskich badań petrologicznych.

Szczególną pozycję w świecie naukowym zdobył sobie profesor Smulikowski jako badacz eklogitów, skał o wyszukany składzie, niezbyt rozpowszechnionych, lecz bardzo ważnych dla poznania stosunków między górnym płaszczem Ziemi i skorupą ziemską. Za prace nad genezą i klasyfikacją eklogitów, powszechnie cytowane w literaturze specjalistycznej, przyznana Mu została Nagroda Państwowa I stopnia w 1970 r. Prace te zapoczątkowały ciąg systematycznych badań mineralogiczno-petrograficznych nad skałami ultramaficznymi i ich związkami z górnym płaszczem Ziemi.

Wiele lat swej twórczej działalności poświęcił również profesor Smulikowski problematyce granitognejsów sudeckich, których pochodzenie i ewolucja fascynowały Go do końca życia. Wśród licznych Jego prac i artykułów naukowych na ten temat specjalne miejsce zajmuje monografia o ewolucji metamorficznej krystaliniku Śnieżnika Kłodzkiego i Gór Złotych, poświęcona głównie granitognejsom i ich związkom ze skałami sąsiadującymi, napisana w końcu lat siedemdziesiątych i stanowiąca wspaniałe podsumowanie wyników badań prowadzonych przez długie lata przez Profesora i Jego współpracowników w Sudetach Środkowych.

Nieocenione zasługi profesora Smulikowskiego jako dydaktyka, nauczyciela i promotora znane są doskonale Jego uczniom, z których wielu

zajmuje dziś poważne stanowiska na uczelniach i w placówkach PAN. Wielka rzesza petrografów, mineralogów i geochemików polskich korzysta od trzydziestu pięciu lat z napisanych przez Niego podręczników — jasnych, precyzyjnych i językowo pięknych. Był też profesor Smulikowski niedościgłym redaktorem czasopism naukowych, z których „Archiwum Mineralogiczne” i „Geologia Sudetica” prowadził do końca życia czytając zawsze krytycznie każdą pracę przyjmowaną do druku.

Wszystkie odznaczenia, nagrody i godności, zarówno państwowe, jak naukowe, krajowe i zagraniczne, były wyrazem powszechnego uznania, jakim Go darzono. Wśród nich wymienić należy: dwie nagrody państwowe I i II stopnia za wybitne osiągnięcia naukowe, Order Sztandaru Pracy II Klasy, Krzyż Komandorski i Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, dwie nagrody Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, w tym nagrodę z 1970 r. za szczególne osiągnięcia w dziedzinie podręczników, Medal im. Mikołaja Kopernika, Medal im. Borickiego nadany przez Uniwersytet Karola w Pradze, doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego, członkostwo honorowe Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika i Polskiego Towarzystwa Mineralogicznego. Był członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem Podkomisji Klasyfikacji i Nomenklatury Skał Magmowych w Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych, członkiem Komitetu Narodowego Komisji Geodynamiki i wielu innych towarzystw i międzynarodowych organizacji.

Nagle odejście Profesora wywołało głęboki żal i spowodowało dotkliwą pustkę zwłaszcza tam, gdzie przebywał najczęściej od lat z górą trzydziestu — w Instytucie Nauk Geologicznych PAN, którym opiekował się w sposób szczególny, do przejścia na emeryturę jako kierownik placówki, a od 1972 r. jako niezastąpiony przewodniczący jej rady naukowej przez lat piętnaście. Szerokie horyzonty, głęboka wiedza i ogromna kultura wewnętrzna Profesora sprawiały, że cieszył się niezwykle autorytetem. Trudno pogodzić się z myślą, że Go nie ma. Pozostał na zawsze w swych nieprzemijających pracach oraz we wdzięcznej pamięci uczniów i współpracowników.

Maria Borkowska